
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA DIGITÁLIS KÖNYVTÁRA

HOLL ANDRÁS

Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT)

Toldy Ferenc a Magyar Tudós Társaság igazgatóságának jelentésében 1838-ban megszabta a könyvtár egyik alapfeladatát (*1. kép*): „Hogy a’ haza lássa, mikép törekedtek az egyes tagok [...] a’ hazai literatura ügye’ előmozdításához járulni, adatik ebbeli dolgozataik’ tömött átnézete, és pedig most először az academia’ életbe léptétől kezdve, 1837. végéig, ezen túl évről évre folytatóandó.”¹

Mára az „akadémikus bibliográfia” utóda, az Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT) tart nyilván minden hazai tudományos publikációt. A régebbi közlemények – a jelenleg is cédulakatalógus formában elérhető akadémikus-bibliográfia – felvitelére is törekszünk a lehetőségek szerint. Az adatgyűjtés ma sem könnyű – az amúgy törvény által kötelezett, a tudományos karrierjük miatt motivált kutatók közül sokan érzik megterhelőnek a bonyolult űrlapokon keresztül történő adatfelvitelt. A megjelent publikációk listájának összegyűjtése már Toldy idejében sem volt egyszerű feladat, mint az említett jelentés egyik lábjegyzete mutatja (*1. kép*).

„A’ titoknoki hivatal kénytelen megjegyezni, hogy e’ lajstrom nem egészen teljes, mert nem minden tagok küldék be dolgozataik’ jegyzékét; ’s így sok maradt fenn, mit a’ jövő évi jelentésben pótlani kell.”²

Az MTMT ma 63 ezernél több szerző 2,3 millió közleményét tartalmazza, valamint 10 milliónyi idézési kapcsolatot. Az adatok karbantartását az MTMT Osztály munkatársai végzik 2 ezernél több külső adminisztrátor munkájára támaszkodva. Közel kétszáz intézménnyel kötött szerződést

---

1 *A’ Magyar Tudós Társaság’ igazgatóságának jelentése a’ társaság’ 1837beli munkálkodásairól ’s pénztára’ mibenlétéről*, hetedik esztendő, Budán, a ’Magyar Kir. Egyetem’ betűivel, 1838, 9. <http://real-j.mtak.hu/8697/>

2 *Uo.*

adataik nyilvántartására a könyvtár – bár ezen intézmények egy része mára átalakult, már nem aktív. Az adatbázis az akadémiai törvény³ értelmében adatokat szolgáltat a felsőoktatásért felelős minisztérium, a Magyar Tudományos Akadémia, a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (NKFIH), az Országos Doktori Tanács (ODT) és a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság (MAB) számára. Tudományos fokozat és cím (PhD- vagy DLA-fokozat, az MTA doktora tudományos cím) odaítélésében, továbbá az akadémikusválasztásban is alapvető szerepe van az MTMT adatainak. Használják mind az Akadémia, mind az NKFIH pályázati rendszerei.

1. kép: A Magyar Tudós Társaság igazgatóságának jelentése a ' társaság '1837-beli munkálkodásairól s' pénztára mibenlétéről, hetedik esztendő, Budán, 1838, 9.

A hazai kutatók cikkeire külföldi folyóiratokban megjelent hivatkozásokat csak a nagy nemzetközi bibliometriai adatbázisokból lehet megszerezni, és a hazai tudományos kibocsátás nemzetközi összehasonlítása is ezek segítségével oldható meg. A magyar intézményrendszer publikációs kapcsolatait, a kutatók magyar nyelven, hazai kiadású folyóiratokban

3 A Magyar Tudományos Akadémiáról szóló 1994. évi XL. törvény 19/A (6).

megjelent cikkeit, a hazai hivatkozásokat, a könyveket és könyvfejezeteket azonban csak az MTMT tudja teljes körűen nyilvántartani.

Az egyre hosszabb időszakot felölelő, egyre nagyobb számú adat lehetővé teszi majd MTMT-alapú bibliometriai mutatók fejlesztését, nem csupán kutatók, de folyóiratok és intézmények publikációs teljesítményének és hatásának jellemzésére. Várhatóan külön mutatókat kell képezni különböző értékelési helyzetekre – az akadémiai doktori eljárásokban jól bevált mutatók például nem jól használhatóak pályakezdő fiatal kutatók teljesítményének megítélésére.

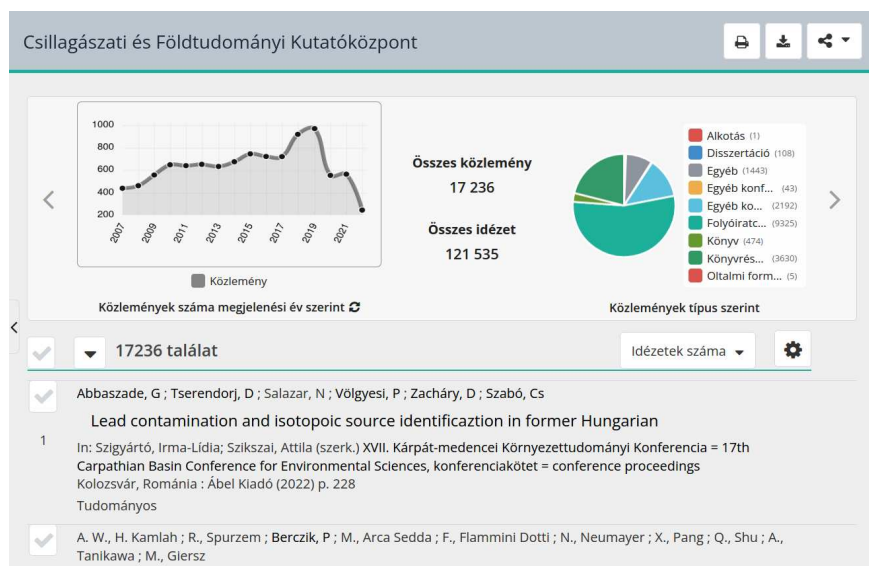
Az MTMT-ben fellelhető, unikális adattömeg nem csupán értékelésekre használható, de kutatható információforrás is – egyre többen használják tudományszociológiai, hálózatelemzési és még számos további célra is.

The screenshot shows the MTMT search interface. At the top, there is a search bar with 'Közlemény' selected and a search button. Below the search bar, there are filters for 'Szerző', 'Intézmény', and 'Témakör'. The search results are displayed in a list format, showing the author's name, the title of the work, and the publication details. The first result is 'Kodály Zoltán és az Universal Edition levélváltása, 1938–1966' by Bónis, Ferenc, published by Argumentum Kiadó in 2013. The second result is 'Háry János császári kalandjai' by Bónis, Ferenc, published by Argumentum Kiadó in 2008.

2. kép: Az MTMT-be historikus publikációs adatok is bekerülnek

Tudományometrián túl, tudományos tájékoztatásra is felhasználható az adatbázis, ezt szolgálja a szakterületi besorolások bevezetése, és az Akadémia már nem élő tisztviselői és tagjai publikációinak felvitele (2. kép). Ugyancsak fontos lehetőség az intézmények, illetve a szerkesztőségi

szinten csatlakozott folyóiratok adatainak megjelenítése a nyilvános felületen (3. kép). A teljesség igénye nélkül bármely az MTMT-ben rögzített folyóirat adatbázisban szereplő cikkeinek és az ezekre kapott idézeteknek számát is meg lehet tekinteni az MTMT Osztály információs oldalán.

3. kép: A Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont publikációs adatainak megjelenítése az MTMT honlapján

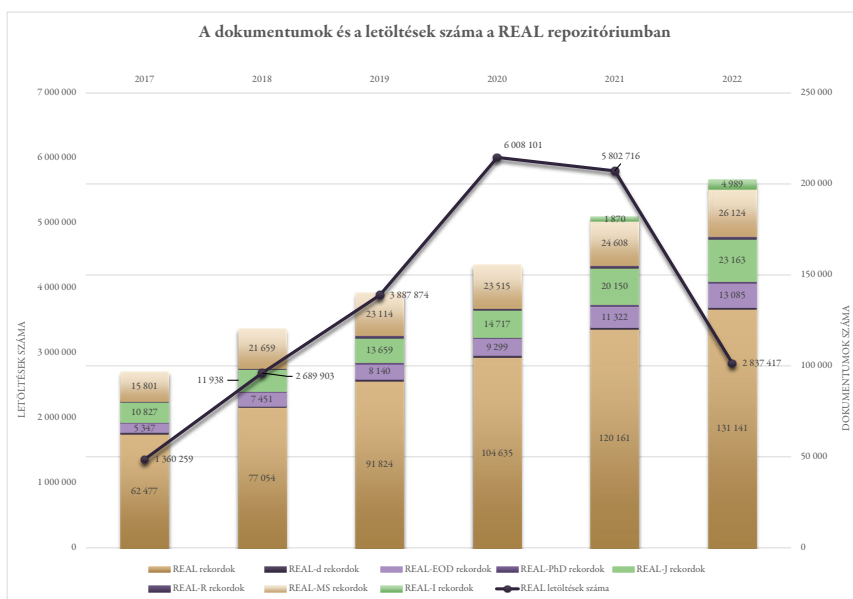
REAL⁴ – az Akadémia Könyvtárának Repozitóriuma

A 2009-ben indult repozitórium mára 215 ezernyi tételt (cikket, könyveket, folyóirat köteteket, disszertációkat, kéziratokat és képeket) tartalmaz nyolc gyűjteményben (4. kép). A könyvtári katalógusban szereplő tételek közül több mint 40 ezer mögött érhető el a digitális tartalom.

A REAL alapgyűjteményébe hazai kutatók vihetik fel tudományos közleményeiket, a feltöltést akár az MTMT felületéről is elindíthatják. A REAL-D az MTA kandidátusi és doktori disszertációinak gyűjteménye. 2010-től minden megvédett doktori dolgozat megtalálható itt, de a korábbi évekből is gazdag anyag áll az olvasók rendelkezésére.

⁴ A rövidítés az angol elnevezésből (Repository of the Academy's Library) származik.

A REAL-EOD könyveket és könyvfejezeteket tartalmaz, ide kerülnek például az Akadémiai Kiadó korábbi, a MERSZ felületen nem megtalálható könyvei is. Ez utóbbiak teljességükben majd csak 2025-ben válnak szabadon hozzáférhetővé.

4. kép: A feltöltések és letöltések száma az MTA Könyvtár és Információs Központ repozitóriumában (forrás: MTA KIK Szakinformatikai Osztály)

A REAL-I a legfiatalabb gyűjtemény képek számára. Ebben a kollekciónban találhatóak például Stein Aurél digitalizált fotói, vagy az *Akadémiai Album* akadémikus portréi. Az Akadémia palotájának megnyitása alkalmából kiadott album fotóit különböző korszakok akadémikus portréi egészítik ki (remélhetőleg a mai akadémikus-portrék is eljutnak majd ide egyszer) (6. kép). Digitális (eleve digitálisan készült vagy utólag digitalizált) folyóiratok kerülnek a REAL-J gyűjteménybe. A REAL-MS a Kézirattár és a Keleti Gyűjtemény kézíratait tartalmazza, míg a REAL-R az ún. régi könyvek gyűjtőhelye (ebben az esetben az 1825 előtti könyvek számítanak réginek) (5. kép). A REAL-PhD a hazai PhD-dolgozatok árva repozitóriuma – azon egyetemek archiválnak itt, amelyek nem saját repozitóriumban helyezik el a doktori iskolákban született disszertációkat.

A REAL alapgyűjtemény a *The Ranking Web of World repositories* 2022. júniusi rangsorában a 38. helyen szerepel, megelőzve a többi hazai repozitóriumot.⁵ A repozitórium hozzáférési statisztikái havi fél millió le-töltést mutatnak.

Mint ahogyan az MTMT adatait is, a REAL-ban tárolt szövegeket is fel lehet használni szöveg- és adatbányászatra. 2022 végén indult el az MTA Tudomány a Magyar Nyelvért Nemzeti Programjának *A magyar nyelv digitális támogatása a magyar tudományosság szolgálatában* alprogramja, melynek keretében a könyvtár a Nyelvtudományi Kutatóközponttal együtt dolgozik majd a repozitórium magyar nyelvű nyomtatott szövegeinek feldolgozásán, információk kinyerésén és a szövegek, valamint a metaadatok javításán, gazdagításán.

5. kép: Digitalizált dokumentumok a különgyűjtemények állományából

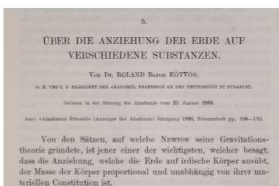
5 <https://repositories.webometrics.info/en/institutional>

Digitális könyv- és folyóirat-kiadás, kiadástámogatás

A Könyvtár folytatja egyes régi kiadványsorozatait, mint például *A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei*, és új sorozatokat indít (pl. *Tanulmányok a tudományelemzés mai gyakorlatából*) a hagyományos nyomtatott kiadvány mellett digitális formában is. Mi több, a *Közlemények* közül egyre több foglalkozik modern könyvtári tevékenységekkel, mint a nyílt tudomány és a kutatási adatkezelés támogatása.

Már ötödik alkalommal adja ki a Könyvtár a *Networkshop* konferencia kötetét csak digitális formában, az *Open Conference System* platformon. Az *Open Journals System* – az előbbi párja – a hazai tudományos folyóiratok közül több tucatnyi szerkesztését, illetve webes megjelenését támogatja.

Természetesen mind a csak digitális, mind a papíron is megjelenő kötetekből másolat kerül (kötetként és cikkenként egyaránt) a repozitóriumba is.

Cikk címe: AZ ÁVAR KORINAGY GYÖNGYCSISGÓS FELBEVALÓK

BALOGH CSABA, PASZTOR ADRIÁN*

Absztrakt: Az avár kori felbecsült kőfal a Balassagyarmati műemlékparkban található. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A felbecsült kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók. A kőfal maradványai a környező területen is megtalálhatók.

6. kép: Illusztrációk a REAL-gyűjteményekben található dokumentumokból

Tudományos bibliográfiai aggregátor: a repozitóriumi közös kereső

Az MTA KIK és a SZTAKI működteti a hazai repozitóriumi közös keresőt, ami egyúttal más, az OAI-PMH protokoll⁶ alapján aggregálható forrásokat is követ (főképp az Open Journal Systems platformon működő folyóiratokat). A jövő feladata az aggregátor-szolgáltatás fejlesztése, és az aggregált tartalmak bekötése hazai könyvtári kereső rendszerekbe.

Az Akadémia bicentenáriumával összefüggésben egy további aggregátor szolgáltatást is fejlesztünk: a repozitóriumban meglévő, akadémikusokra vonatkozó információkra (mint a tagajánlás, székfoglaló, emlékbeszéd, portré) mutató hiperhivatkozásokat gyűjtünk össze név szerint kereshetően.

Nyílt hozzáférés

Az Akadémia jegyzőkönyveinek 1863-as kötetében megjelenik már a tudományos eredmények minél szélesebb körben történő, az olvasó számára anyagi terhet nem jelentő terjesztésének igénye – amit ma nyílt hozzáférésnek nevezünk: „Előterjesztetett Toldy Ferencz r. tagnak a mult évi jegyzőkönyv 245-ik száma által a nagy gyűléshez utasított azon indítványa, hogy az Akademia Értesítői, a benne foglalt tudományos értekezéseknek nagyobb körben terjesztése végett, valamelyik folyóirat, névszerint a Budapesti Szemle mellé engedtesse által ingyen mellékletül...”⁷

Forrás hiányában a javaslatot nem fogadták el. Mára a digitális média költségei lehetővé teszik a nyílt hozzáférés megvalósítását, például a REAL repozitóriumon keresztül.

Az Akadémiai Könyvtár aktív szerepet vállal mind az Akadémia nyílt hozzáférési politikájának kialakításában és megvalósításában, mind a hazai és nemzetközi nyílt tudomány mozgalomban.

6 Open Archives Initiative – Protocol for Metadata Harvesting

7 *A Magyar Tudományos Akadémia jegyzőkönyvei*, közzétette CSENGERY Antal, Pest, 1864, 25.

DOI Iroda

Két DOI ügynökség: a CrossRef és a DataCite tagjaként az Akadémiai Könyvtár számos hazai tudományos kiadvány és közzétett kutatási adatcsomag számára biztosít DOI azonosítót. A kiadott azonosítókról a KIK éves beszámoló jelentéseiben olvashatunk statisztikákat.⁸

Tudománymetria

Korábban az Akadémiai Könyvtár szervezeti egységként működő Tudományelemzési Osztály tevékenységét Schubert András összegezte⁹. Az MTA Kutatásszervezési Intézet keretében eltöltött időszak után a csoport Tudománypolitikai és Tudományelemzési Osztályként (TTO) 2013-ban visszakерült az anyaintézménybe (az MTMT és az EISZ is ekkor került a Könyvtárba).

A TTO szerteágazó munkáját, a „Budapesti Iskola” szellemi örökségének folytatását csak megemlítjük e tanulmányban, részletes bemutatása szétfészené jelen írás kereteit.

Elektronikus Információszolgáltatás

Az Elektronikus Információszolgáltatás (EISZ) Nemzeti Program bemutatása is külön tanulmányt igényelne. A 8 milliárd Ft költségvetésű program 180 (közöttük 34 határon túli) intézmény online adatbázis-előfizetési igényeit (folyóirat, könyvcsomag stb.) elégíti ki. Részletes statisztikákat ez esetben is a KIK éves jelentéseiben találhat az olvasó.¹⁰ Az előfizetések túl az EISZ működteti a megrendelő intézmények számára döntéshozói, kutatóik számára szakirodalmi elérhetőségi információkat szolgáltató Compass adatbázist.

8 A 2020. évi adatokhoz lásd *A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központjának 2020. évi beszámoló jelentése*, összeállította GAÁLNÉ KALYDY Dóra, VAS Viktória, Budapest, MTA KIK, 2021, <https://doi.org/10.14755/MTAKIK.JEL.2020>

9 SCHUBERT András, *A tudománymetria kezdetei Magyarországon*, Könyv és Nevelés, 2014/1, 21–31.

10 *A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára évi jelentései*, <http://real-cod.mtak.hu/view/series/>; http://real-cod.mtak.hu/view/series/Magyar_Tudom=E1nyos_Akad=E9mia_K=F6nyvt=E1ra_=E9vi_jelent=E9sei.html

Az MTA KIK modern szolgáltatásai részben a korábbi könyvtári feladatok többé-kevésbé egyenes folytatását jelzik, másrészt az új technológiai lehetőségekre épülő modern tudományos kommunikációs gyakorlat által kínált profilbővítésről tanúskodnak. Számos olyan tevékenység van, ami a könyvtár olvasói vagy a hazai kutatók számára láthatatlan, aminek hiányában azonban a mű és a potenciális olvasó nem találkozna (7. kép). Az ismertetett vagy éppen csak említett tevékenységek ráadásul egymással szinergiában teljesednek ki, és teszik modernné két évszázados intézményünket.

7. kép: A modern tudományos kommunikáció technikai feltételekrendszerének támogatása (forrás: Bilicsi Erika, MTA Könyvtár és Információs Központ, Szakinformaticai Osztály)

REZÜMÉ

A Magyar Tudományos Akadémia digitális könyvtára

A modern szakkönyvtár széles körű digitális szolgáltatásokat nyújt olvasóinak. Immár nem csupán a katalógust kell on-line biztosítani, de minden más könyvtári adatbázist, sőt, a könyvtári tartalmak teljes szövegét is, mind nagyobb arányban. Bemutatjuk az Akadémiai Könyvtár digitális szolgáltatásait, melyek újdonságuk mellett a nagy múltú szolgáltatások modern változatai, a könyvtár hagyományos szolgáltatásainak jövőbe mutató utódai.

The digital library of the Hungarian Academy of Sciences

Modern subject libraries are necessarily digital in increasing proportions. Providing an On-line public catalog is no longer enough, databases and full texts needs to be accessible to virtual visitors too. Digital services of the Academy's Library are discussed, mentioning the historical background now and then.

Holl András

informatikai főigazgató-helyettes

Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ